

Implementace OSV do práce školy – nabídka postupu

(s jeho realizací může ve škole pomoci vedoucí metodik OSV)

Mgr. Michal Dubec

o. s. Projekt Odyssea

Východiska pro smysluplnou práci s OSV ve škole

- Smysluplné fungování OSV ve škole je postaveno na volbě konkrétních dovedností, ke kterým chceme žáky dovést. Pokud žáci například „jenom“ spolupracují, komunikují, nebo řeší problém, neodnesou si znalosti a dovednosti využitelné v příští spolupráci, komunikaci či řešení problému.
- Nemá smysl psát vedle jednotlivých vyučovacích oborů sloupečky, ve kterých se objevuje: komunikace, studijní dovednosti, mezilidské vztahy. Při výuce žáci patrně téměř vždy komunikují a něco se učí. Smysluplná práce s OSV ve škole znamená vybrat si konkrétní dovednosti, které chceme u žáků rozvíjet.
- Používání jakékoli dovednosti OSV znamená ovládnout její znalostní základ. Při jízdě autem nejprve musíme znát rozmístění pedálů a zásady manipulace s nimi. U žáků můžeme rozvíjet pouze ty dovednosti, které sami dobře ovládáme a kterým rozumíme.
- Je nereálné chtít ve škole rozvíjet všechny dovednosti OSV najednou. Proto je užitečné vybrat si priority – konkrétní dovednosti, se kterými budeme ve škole pracovat.
- Máme-li jako škola směřovat k nějakým prioritám v oblasti OSV je důležité, abychom se na nich všichni společně shodli.
- Smysl začne OSV ve škole dávat ve chvíli, kdy reaguje na potřeby žáků a učitelů. Zabývání se OSV jenom kvůli tomu, že je v RVP, vede často k formálnímu vykazování naplňování obecných proklamací.

Na základě těchto východisek funguje postup implementace OSV, který zde nabízíme. Tímto způsobem začlenilo OSV do ŠVP a do praxe 8 základních škol. Jejich seznam naleznete na stránkách:

<http://www.odyssea.cz/projekty.php?cast=partnerske-skoly>

Postup smysluplné implementace OSV

Prvních 3 kroky je možné podniknout během tříhodinové dílny, na které by měli být všichni učitelé dané školy, kteří vidí v práci s OSV smysl.

1. Ujasnit si, jaké dovednosti chceme u žáků ve škole rozvíjet

Aby OSV vycházela ze skutečných potřeb učitelů a žáků, nikoli „z papíru“, osvědčilo se nám při budování koncepce OSV začít od konkrétních situací. Vypadá to tak, že každý učitel školy napíše na lepící lístečky (post-it) jednu až tři situace, které řeší se žáky během výuky a chtěl by, aby takových situací ubylo. Jde o konkrétní situace typu: žáci se neučí; žáci opakovaně mluví ve chvíli, kdy mluví někdo jiný; žáci v hodině nepracují; žáci nenosí pomůcky; ...

Po sepsání situací je úkolem každého přiřpat k situaci co nejkonkrétnější dovednost žáků, která by v případě, že by jí žáci disponovali, snížila pravděpodobnost výskytu dané situace. K jednomu lístku je možné napsat i více dovedností.

Příklady:

- *žáci se neučí* – dovednost používat efektivní postupy učení, dovednost pracovat se svojí vůlí a uskutečňovat své životní cíle;
- *žáci opakovaně mluví ve chvíli, kdy mluví někdo jiný* – dovednost respektovat základní pravidla vzájemného chování ve třídě a ve škole.

2. Zařadit situace do 11 tematických okruhů OSV

Smysluplná práce s OSV je podmíněna znalostí obsahu jednotlivých dovedností, kterými je tvořena. V dalším kroku tedy zařadíme lístečky se situacemi a dovednostmi snižujícími pravděpodobnost jejich výskytu do 11 tematických okruhů OSV. Obsah osobnostní a sociální výchovy je v RVP ZV strukturován do 11 tematických okruhů, které pokrývají její tři části: osobnostní rozvoj, sociální rozvoj a morální rozvoj. Dle tematických okruhů jsou strukturovány materiály, které detailně popisují, jak ve škole rozvíjet vybrané dovednosti. Jedná se o lekce OSV.

Každá lekce je jakousi „příručkou“, ve které je uveden očekávaný výstup, který je rozložen na dílčí cíle. Ty jdou až na úroveň konkrétních dovedností. Dále je tam uveden znalostní základ vybraných dovedností a seznam osvědčených aktivit, kterými je lze ve škole rozvíjet. Lekce jsou zdarma dostupné na www.odyssea.cz.

Lekce mohou být využívány při výuce jednotlivých oborů i ve výuce, která se věnuje výhradně tématům OSV. Například v třídnických hodinách, v hodině OSV jako samostatného předmětu, v rámci výjezdního kurzu OSV pro žáky apod.

3. Volba priorit OSV pro školu

Všech osm výše jmenovaných škol si z očekávaných výstupů OSV zvolilo 2–3 celoškolské priority, se kterými pracuje každý učitel. Jde například o rozvoj studijních dovedností žáků, odmítání šikany, či dodržování základních pravidel chování ve třídě a ve škole.

Priority se nám osvědčilo vybírat z očekávaných výstupů OSV, kterým odpovídají výše jmenované lekce. Jedná se o nabídku toho, k čemu můžeme žáky během základní školní docházky vést. Smysl očekávaných výstupů OSV spatřujeme především v tom, že přesněji vymezují hranice, ve kterých se můžeme na poli OSV pohybovat. Tématům OSV, kterými jsou například sebepoznání, komunikace, spolupráce ..., každý nějak intuitivně rozumí. Chceme-li však žáky skutečně v uvedených oblastech rozvíjet, je nutné mít konkrétní představu o tom, co do těchto témat patří (které konkrétní dovednosti budeme u žáků rozvíjet a jaké znalosti jim v jejich rámci budeme předávat). Lekce v současné době pokrývají dvě třetiny očekávaných výstupů. Jde o výstupy, které si školy nejvíce vybíraly jako prioritní. Plánujeme postupně vytvořit lekci ke každému očekávanému výstupu OSV.

Výběr priorit je možné udělat tak, že nejprve všichni dostanou níže uvedený seznam. Po jeho prostudování každý za sebe vybere 3 priority, které si v seznamu označí. Je užitečné vybírat věci související se situacemi, které člověk napsal na lístečky během výše popsané aktivity. Po individuálním výběru následuje výběr skupinový. Učitelé jsou při něm rozděleni do 3–5členných skupin. Úkolem každé skupiny je představit si nejprve své priority a poté se společně shodnout na třech. Tři priority každé skupiny se potom odprezentují a zapíší na tabuli/flipchart. Abychom došli ke 2–3 prioritám za celou školu, je nutné provést závěrečný výběr. Ze sepsaných priorit jednotlivých skupin při něm hlasováním vybereme priority OSV celé školy.

INVESTICE DO ROZVOJE VZDĚLÁVÁNÍ

Očekávané výstupy OSV pro výběr školních priorit. Číslování výstupů odpovídá číslování lekcí OSV.

1. Rozvoj schopnosti poznávání

- 1.1 Žák používá postupy zlepšující vlastní soustředění.
- 1.2 Žák rozvíjí smyslové poznávání a cit pro rytmus.
- 1.3 Žák používá postupy efektivního učení a plánuje své učení.

2. Sebepoznání a sebepojetí

- 2.1 Žák poznává svou osobnost (temperament, motivaci, schopnosti).
- 2.2 Žák poznává svůj vztah ke druhým lidem.
- 2.3 Žák poznává a rozvíjí vztah k sobě samému (identitu, sebeúctu, sebedůvěru, sebepřijetí).

3. Seberegulace a sebeorganizace

- 3.1 Žák rozeznává ve svém životě projevy a užitečnost vůle.
- 3.2 Žák vědomě pracuje se svými emocemi.
- 3.3 Žák zvládá vlastní agresivitu (s ohledem na sebe i na své okolí).
- 3.4 Žák zvládá trému.
- 3.5 Žák překonává sklony a návyky, které mu komplikují život.
- 3.6 Žák uplatňuje vůli při pohybových činnostech.
- 3.7 Žák plánuje svůj čas.
- 3.8 Žák uskutečňuje své životní cíle.

4. Psychohygienu

- 4.1 Žák rozeznává nežádoucí stres ve svém životě a odstraňuje příslušné stresory.
- 4.2 Žák provádí relaxační a aktivizační cvičení.
- 4.3 Žák nachází radost v těle, pohybu, pobytu v přírodě a zdravé životosprávě.
- 4.4 Žák poskytne a vyhledá pomoc při osobních problémech.

5. Kreativita

- 5.1 Žák používá základní kreativní postupy.
- 5.2 Žák tvořivě řeší mezilidské situace.

6. Poznávání lidí

- 6.1 Žák zná podstatné informace o svých spolužácích a umí s nimi ohleduplně zacházet.
- 6.2 Žák popisuje odlišnosti spolužáků ve třídě a formuluje výhody (přínosy) těchto odlišností.
- 6.3 Žák identifikuje zdroje chyb v poznávání lidí a jejich vliv na svůj život.

7. Mezilidské vztahy

- 7.1 Žák formuluje a respektuje základní pravidla chování ve třídě a ve škole.
- 7.2 Žák projevuje chování podporující dobré mezilidské vztahy (žádá, děkuje, daruje, slaví ..).
- 7.3 Žák prožívá se svými spolužáky situace blízkosti, důvěry a sdílení.
- 7.4 Žák prožívá se svými spolužáky radost ze společného zvládání náročných situací.
- 7.5 Žák projevuje respekt k základním lidským právům svých spolužáků.
- 7.6 Žák projevuje respekt ke spolužákům opačného pohlaví (chlapci x dívky).
- 7.7 Žák s respektem komunikuje se spolužáky o svém postoji k lásce, něžnosti a sexualitě.

8. Komunikace

- 8.1 Žák rozlišuje projevy respektující a neresppektující komunikace.
- 8.2 Žák dodržuje pravidla efektivního rozhovoru.
- 8.3 Žák kultivovaně projevuje a prosazuje své názory, potřeby a práva (s porozuměním používá vybrané asertivní postupy).
- 8.4 Žák kultivovaně projevuje, co se mu líbí a co se mu nelíbí na chování druhého člověka (poskytuje druhému zpětnou vazbu).
- 8.5 Žák odmítá manipulaci.
- 8.6 Žák kultivovaně zvládá konflikty.
- 8.7 Žák ovládá techniku řeči.
- 8.8 Žák komunikuje věcně správně (stručně, jasně, zřetelně, popisným jazykem).
- 8.9 Žák vědomě pracuje s neverbální komunikací.
- 8.10 Žák poutavě prezentuje.
- 8.11 Žák moderuje skupinovou diskusi.

9. Kooperace a kompetice

- 9.1 Žák dodržuje efektivní postup práce v týmu.
- 9.2 Žák podporuje týmovou atmosféru.
- 9.3 Žák zvládá nepříjemné a neefektivní chování členů týmu.
- 9.4 Žák zvládá situace soutěže a konkurence.

10. Řešení problémů a rozhodovací dovednosti

- 10.1 Žák projevuje pozitivní postoj k řešení problémů, přijímá problémy jako výzvu.
- 10.2 Žák používá techniky efektivního řešení problémů.
- 10.3 Žák ve složitých situacích zvažuje své priority, na základě kterých se rozhoduje.

11. Hodnoty, postoje, praktická etika

- 11.1 Žák reflektuje hodnoty (osobní žebříček hodnot, hodnoty druhých lidí).
- 11.2 Žák rozpoznává projevy a užitečnost etických jevů ve vlastním životě (odpovědnost, spravedlnost, odvaha ...).
- 11.3 Žák pečuje o věci, rostliny, zvířata, lidi.
- 11.4 Žák odmítá šikanu (rozpoznává projevy, pojmenovává je a brání jim).
- 11.5 Žák odmítá závislosti (rozpoznává projevy, pojmenovává je a brání jim).
- 11.6 Žák identifikuje, které reálné problémy si zaslouhují jeho angažovanost, a tyto problémy řeší.
- 11.7 Žák se zodpovědně rozhoduje a jedná v eticky náročných situacích všedního dne.

4. Seznámení se s materiály (lekce) a společné plánování

Po volbě priorit školy (vybraných dovedností OSV žáků) je nutné, aby všichni rozuměli tomu, co konkrétně do nich patří – k čemu žáky povedeme. Čtvrtým krokem je tedy studium lekcí, které se dovednostmi zabývají. Všichni učitelé dostanou vybrané (2–3 lekce) odpovídající prioritám. Jejich úkolem je se během nějaké doby (například jednoho měsíce) s materiály seznámit.

Poté, co si všichni přečtou materiály k prioritám, je užitečné svolat setkání, na kterém proběhne sdílení toho, jak jim lidé porozuměli. Má-li škola v OSV vést žáky ke konkrétním dovednostem, je nutné, aby jejich základu rozuměli všichni stejně. Proto je smysluplné sejít se v menších týmech 2–3 lidí (například podle oborů) a sdílet dojmy z prostudovaných materiálů k vybraným prioritám OSV školy, promýšlet a plánovat, jak do své dosavadní oborové výuky priority OSV zařadit, nebo jak jinak zajistit rozvoj žáků v oblastech priorit (pravidelné činnosti např. prezentace referátů před třídou, školní kurzy, semináře, třídnické hodiny ...). Pro rozvoj dovedností OSV mohou jako inspirace sloužit přípravy na výuku s cíli OSV, které jsou zveřejněny na <http://www.odyssea.cz/metodiky-osv.php?cast=pripravy>, nebo na <http://www.ptac.cz/materialy3.php>.

5. Sdílení plánů v celém sboru a společná tvorba rozvržení akcí

Po naplánování rozvoje priorit OSV ve skupinách dojde ke sdílení v celém učitelském sboru. Každá skupina zde stručně představí, k čemu dospěla. Je užitečné, když prezentaci jeden člověk zapisuje. Menší skupina lidí (3–5) potom vytvoří návrh toho, jak by mohlo vypadat rozložení jednotlivých plánovaných akcí: učebních jednotek (pravidelných činností /např. prezentace referátů před třídou/, školních kurzů, seminářů, třídnických hodin ...). Cílem je pokrýt společně vybrané priority OSV v rámci jednotlivých let školní docházky tak, aby se na nich systematicky (několikrát během školního roku) pracovalo v každém ročníku. Jinak se snadno stane, že dovednosti po nějaké době vyhasnou a je nutné začít znovu od začátku.

6. Evaluace působení OSV na žáky

Ve chvíli, kdy má škola jasno v tom, jak bude u žáků vybrané priority rozvíjet, zbývá promyslet, jak poznáme, že se žáci k vytyčeným prioritám OSV dostávají, a jak jim budeme sdělovat zprávy o jejich pokroku (nejen školní hodnocení, ale také různé aktivity, ve kterých žák sám poznává, nakolik už něco ovládl: např. projekty, samostatné práce).

Přeji vám při práci s OSV hodně úspěchů. Pokud byste chtěli sdílet své zkušenosti, nebo konzultovat svůj postup zavádění OSV do praxe školy, můžete se na mě obrátit.

Mgr. Michal Dubec
dubec@odyssea.cz